

PÉTER LÁSZLÓ

Klasszikusok és kortársak

Derűlátó vagyok. A film nem szorította ki a színpadot; a tévé a mozit, a tévét az internet. A könyvet sem tudja a világháló. Mindegyik lecsípett valamennyit az előzőből, de fölöslegessé nem tette.

Kedvezőtlen híreket hallok az olvasásról. Az olvasásvizsgálatok 1970 óta az iskolások folyamatosan romló teljesítményéről számolnak be. Andor Mihály szerint: „A magyar felnőtt lakosság harmadáról elmondható, hogy szinte képtelen megérteni, amit olvas...” 1996-ban a 18 éven fölüliek kétharmada azt nyilatkozta, hogy semmit vagy csak elvétve olvas. (*Leszakadó ország*. Népszabadság, 2001. máj. 29.) Gereben Ferenc az 1985 és 2000 között folytatott vizsgálatának keretében arról számolt be, hogy akik olvasnak, azok is kevesebb klasszikust vesznek kézbe: olvasmányaik közt 16%-ról 6%-ra csökkent a 20. század előtti klasszikus irodalom aránya; a szórakoztató (*lektűr, bestseller*) könyveké viszont 35%-ról 42-re nőtt. Érdekes, hogy az ismeretterjesztő irodalomé is: 25%-ról 31-re. Ez vigasztaló; a *fiction* helyett a valóságirodalom felé tolódó érdeklődést általában nem lehet hibáztatni: kortünet, de nem föltétlenül elítélendő. Más kérdés, hogy az olvasott szerzők magyarok helyett egyre inkább amerikaiak. Az amerikanizálódás mellett – így Gereben – jól kivehetők a kommercializálódás fokozódásának jegyei is. (*Könyvkultúránk a XX. és a XXI. században*. Magyar Nemzet, 2001. jún. 2.)

E kedvezőtlen adalékok ellenére hiszem, hogy a Gutenberg-galaxis nem hal meg a 21. században sem. Bizonyos, hogy miként ismeretanyagunkat, éppúgy olvasmányainkat is megrostálja az idő. Sürgetni szokás már az általános iskolában a kortárs irodalom tanítását, akár élő írók, költők bemutatását is. Az ő kedvükért szorult ki az irodalomtanításból Tömörkény István, s jut erre a sorsa nemsokára Móra Ferenc is. Holott az iskolának a klasszikusokat kellene megismertetnie, az élő irodalmat az iskolán kívüli, pl. könyvtári alkalmakra kellene hárítani. Az iskola és a könyvtár közös föladata rászoktatni az ifjúságot az olvasásra: nem csak a könyvek, hanem a folyóiratok, hetilapok, sőt napilapok irodalmi anyagaival való ismerkedésre. Ott találják meg a kortárs irodalmat.

Természetesnek kell tartanunk, hogy a régebbi (nem csak a *régi*) magyar irodalom alkotásai egyre kevésbé szólnak az utókorhoz. Irodalomtörténészek föladata elfogultság nélkül úgy válogatni a 18–20. század irodalmából, hogy a maradandó értékeket kínálják a mai olvasónak. Az erőltetés megbosszulja magát: elrettentí az új nemzedékeket a klasszikusoktól.

Martinkó András figyelmeztetett: ötven évnél régebbi művet nem szabad nyelvi magyarázat nélkül kiadni. A *textológia antinómiái* közt szoktam emlegetni, hogy míg a kritikai kiadásokat agyonjegyzeteljük, a népszerű *összes verseket* minden magyarázat nélkül adjuk ki, holott éppen fordítva kéne: a kutatók, tanárok, egyetemi hallgatók számára készülő kritikai kiadásokban mérsékelhetnék magukat a bőbeszédű textoló-

gusok, ám a széles olvasóközönségnek készülő népszerű gyűjtemények akkor érnék el céljukat, ha nyelvi, olykor tárgyi magyarázat könnyítené meg megértésüket.

A kortárs irodalommal kapcsolatban más aggályaim vannak. A sztalinista, poszt-sztalinista, *szocialista realista*, többségében sematikus irodalom visszahatásaként ma az angol-amerikai irodalom utánzásaként a lehetőleg semmiről sem szóló, öncélú *szöveg-irodalom* divatja kezd uralkodóvá válni. Jellemző saját szóhasználatukban a *szöveg* szakszó: nem verset, nem elbeszélést, nem regényt, hanem *szöveget* írnak.

A művészetnek, így az irodalomnak is, fő jellemzője: tágassága. Jogosult a pusztán értelmi vagy nyelvi, esztétikai játék (ebben Weöres Sándor a bizonyító példa) és ugyanolyan jogosult a felelős, a nemzetnek, a társadalomnak, egy-egy rétegének, táji vagy eszmei közösségnek elkötelezett írás. Nyugati irodalmak, kivált az angol-amerikai, nem ismerték az irodalomnak azt a különleges szerepét, amelyet nekünk magyaroknak (s talán többé-kevésbé hasonlóan az Elbától keletre lakó népeknek általában) legalább a 16. századtól tapasztalnunk kellett. Amit Balassi a török ellen írt; amit a protestáns gályarabok öntöttek nyelvi formába; a kurucköltészet; a reformkor irodalma; a 19–20. század fordulóján a vajúdo ország szociális mondanivalója; a Horthy-korszak *népi írói* mozgalma; az 1953-tól kibontakozó írói ellenállás emlékezetes alkotásai – csak távirati tömörségű láncolata irodalmunk, költészetünk közéleti elhivatottságának. Elavult volna Petőfi?

*Ha nem tudsz mást, mint eldalolni
Saját fájdalmad, örömed:
Nincs rád szüksége a világnak,
S azért a szent fád félretedd.*

(A XIX. század költői)

Érvénytelen volna Eötvös archaikus szavakkal fogalmazott intelme? Versben:

*Kit nem hevít korának érzeménye,
Szakítsa ketté lantja húrjait.*

(Én is szeretném...)

Prózában:

A költészet kedves játékká aljasul, ha a kor érdekeitől különválva nem a létező hibák orvoslására, nem az érzelmek nemesítése után törekszik.

(A falu jegyzője)

Ez nemcsak a 19. század hitvallása volt. A 20. század elején Ady is hirdette:

Ez az egész új mai irodalmi kalamajka sose lett volna meg a szocializmus magyar felnövekedése nélkül.

(Irodalmi háborgás és szocializmus)

Azért, mert a szocializmust 20. századi karikatúrái, a hitlerizmus és az sztalinizmus kompromittálta, nem tagadhatjuk meg mindazt, amit a nemzetért, a földművességért, a munkásosztályért íróink, költőink legnagyobbjai alkottak. *Mutatis mutandis* az ő eszméik is élnek.

Nem mondom, hogy az irodalomnak kizárólagos rendeltetése a közösség, a nemzet, a nép szolgálata; csak azt, hogy az ezt a hivatást vállaló költészetnek, szépprózának változatlan a jogosultsága. S meggyőződésem, hogy a mai olvasó, akit hidegen hagy a posztmodern *szövegelés*, ha az emberi lét kérdéseinek életes, hiteles, művészi megfogalmazását kapja versben, novellában, regényben, visszatér a könyvekhez.

